

Nr 758

Av herr Grebäck m. fl., om en befolkningspolitisk riksplanering.

(Lika lydande med motion nr 675 i Första kammaren)

Den regionala obalansen beträffande befolkning och bebyggelse är nu större än någonsin trots att lokaliseringspolitik diskuterats under årtiondet och aktiva åtgärder satts in på försök sedan 1965. Arbetslöshet, avfolkning och serviceproblem karakteriserar de så kallade skogslänen, medan de expansiva regionerna behöver folk. Folk flyttar till de växande regionerna därför att det blir alltmer omöjligt att försörja sig på hemorten.

En starkt bidragande orsak till denna utveckling är att statsmakterna inte har någon uttalad målsättning för hur befolkningen bör vara fördelad över landet. Mellan de olika regionerna i Sverige råder därför konkurrens om företag, arbetsplatser och människor. Som alltid när det är fråga om konkurrens är det den starkare som tar hem spelet. Svagare regioner, som inte kan bjuda samma arbetsmöjligheter som storstäderna, får sitta emellan. Detta drabbar till sist den enskilde antingen han väljer att stanna kvar i en alltmer utarmad region eller flyttar till en ny och stressande miljö i en större tätort. Samhället har hittills gjort alltför litet för att balansera de krafter som det här är fråga om.

Den allt snabbare strukturuomvandlingen och befolkningsomflyttningen i landet medför stora miljömässiga problem för både storstäder och glesbygder. I avfolkningsbygderna drabbas de som bor kvar. Servicen försämrar, skolor dras in, sjukhus stängs o. s. v. De som bor kvar är ofta äldre som verkligen behöver service men i stället blir isolerade. Glesbygdens människor lever under otrygga förhållanden. Landskapet i glesbygderna förfulas på grund av jordbruksnedläggelsen. Naturresurser går förlorade på grund av att stora markarealer inte brukas.

I de alltmer expanderande storstäderna är miljöproblemen av en helt annan art. Det är uppenbart att koncentrerad storstadsbebyggelse har mycket svårt att ge sina invånare acceptabla livsmiljöer. Detta gäller buller, vattenföroreningar, luftföroreningar m. m. Sambanden mellan sociala förhållanden och psykisk hälsa å ena sidan och samhällets och miljöns utformning å den andra sidan har emellertid också visat sig starka. Människan har uppenbarligen biologiskt betingade svårigheter att anpassa sig till pressande förhållanden i stora befolkningskoncentrationer. Psykiska problem, stresssjukdomar, kriminalitet o. s. v. är procentuellt sett vanligare förekomman-

de i stora städer än i mindre. Det finns amerikanska undersökningar som visar att ungdomsbrottsligheten mellan åren 1950 och 1958 i städer med över 100 000 invånare ökade med 124 % medan den i mindre städer endast ökade med 24 %. Våldets utbredning har visat sig ha samband med hopträngningen av folk.

Befolkningsomflyttningarna kan sägas ha drivits på av snävt företags-ekonomiska vinstintressen och strävan att höja landets bruttonationalprodukt. Från dekonomisk synpunkt har storstadskoncentrationen i många fall förefallit lönande. Från samhällsekonomisk synpunkt är det emellertid inte så säkert att urbaniseringsprocessen är lönsam. I kalkylerna är inte medtagna samhällets ökade kostnader för service i glesbygder, för landskapsvård, för ökat antal sjukdagar på grund av stress, för psykisk rehabilitering av socialt missanpassade, för föroreningsproblem, för långa och besvärliga resor till och från arbetet, för tidsspillan i köer o. s. v. Alla dessa kostnader överlastas på ett eller annat sätt på samhället eller den enskilde. Med en långt tidigare insatt målmedveten regionalpolitik kunde många av dessa miljökostnader undvikas samtidigt som många människor hade besparats lidande.

Enligt vår uppfattning är det nödvändigt att samhället med mycket starka medel motverkar den regionala obalansen som orsakar så stora problem av bland annat miljömässig art i både storstäder och glesbygder. Starka skäl talar för att man i all samhällsplanering, ekonomisk, fysisk och social, bör utgå från en befolkningspolitisk målsättning för alla regioner av t. ex. kommunblocksstorlek. För den enskildes skull och av långsiktigt samhällsekonomiska skäl bör en sådan befolkningspolitisk riksplanering grunda sig på en långsiktig naturhushållning samt på sociala och miljömässiga hänsyn. De snävt dekonomiska motiv som i dag dikterar översiktlig samhällsplanering och näringspolitik måste därvid träda i bakgrunden. En decentralistisk inriktning på regionpolitiken skulle höja den enskildes reella välfärd.

Den samhällsplanering som för närvarande bedrivs är emellertid så utformad att den snarare påskyndar en okontrollerad urbaniseringsprocess än styr densamma. För att göra planer behöver man uppgifter om det antal människor som i framtiden förväntas bo i eller utnyttja det område som planeras. Dessa befolkningsdata skaffar man sig genom att dra ut trender av utvecklingen under den senaste tidsperioden. Samhället gör alltså i planeringen en anpassning till den utveckling som råder. Man brukar tala om anpassningsplanering. Den tillämpas i detaljplaneringen och i översiktsplaneringen och tydligen också i det riksplaneringsarbete som bedrivs i civildepartementet. I arbetet på en fysisk riksplanering utgår man från trendtänkandet. I materialredovisning 1969, häfte 1, framgår bl. a. att "genom den fysiska riksplaneringen skall kartläggas följderna på sikt för mark- och vattenanvändningen av nuvarande utvecklingstendenser och av

lokala, regionala och sektoriella planer. Den fysiska riksplanering som pågår utgår således inte från någon rikspolitiskt uttalad vilja angående befolkningsfördelningen i landet, utan viljan, i den mån man kan tala om en sådan, är lika med nuvarande trender. På så sätt kan den fysiska riksplaneringen också sägas bli styrande mot att trenderna skall följas då en radikal omläggning av regionpolitiken skulle kullkasta planläggningen.”

Hur verklighetsfrämmande och för samhället djupt olyckligt detta prognosmakeri genom trender än är, åstadkommer prognoserna nästan alltid sin egen uppfyllelse. Därigenom uppkommer ett ”sug” in till redan överbefolkade områden. En sådan situation är på väg att uppstå i Stockholmsregionen. Den planeras fram till 1985 för ca två miljoner människor. Regionen byggs alltså för en betydande inflyttning från övriga delar av landet.

Utän att politikerna tillräckligt uppmärksammat det kommer därför regionplanen för Stockholmstrakten att få karaktär av riksplan. Den ger verkningar över hela landet, dock inga gynnsamma verkningar. Det är inte den formen av riksplanering vi önskar oss.

Det är uppenbart att den regionala obalansen kommer att ytterligare accentueras om samhället fortsätter att tillämpa anpassningsplaneringens filosofi. Detta gäller inte bara den befolkningsmässiga utvecklingen. Samma förhållande gäller bland annat beträffande teknikens, administrativens och trafikens expansion.

Samhället måste, som redan framhållits, i större utsträckning ta hand om och leda befolkningsomflyttningen och befolkningsfördelningen. En styrningsplanering är nödvändig om de starka motstridiga krafter som finns i samhället skall kunna balanseras. Det prognosmakeri som alltid tillgrips i planeringssammanhang, speciellt när det gäller att bedöma befolkningsunderlag till grund för planering, bör ersättas med befolkningspolitiska målsättningar för varje region, byggd på sociala hänsynstaganden och värderingar. Givetvis kan det inte bli fråga om att för all framtid låsa befolkningsfördelningen. Planeringen måste vara rullande, och riksdagen måste ges möjlighet att fortlöpande ta ställning till reviderade planer.

För att uppfylla den befolkningspolitiska målsättningen måste samhället effektivt använda de styrningsmedel som redan nu står till buds. Det kan också bli fråga om att skaffa nya instrument för att påverka befolkningsfördelningen i önskad riktning. Samhället måste skaffa sig möjlighet att med generella och selektiva medel påverka näringslivets lokalisering. Särskild uppmärksamhet bör ägnas lokaliseringen av den offentliga sektorns verksamhet. Väsentligt utbyggt lokaliseringsstöd, förbättrade och billigare kommunikationer, flyttning och nyetablering av statlig verksamhet, investeringsavgifter, stränga regler för utnyttjande av investeringsfonderna är några av de medel som kan komma till användning.

Genom en befolkningspolitisk riksplanering kan man minska den olyck-

liga konkurrensen mellan olika kommuner och regioner om arbetsplatser och arbetare. Den strävan att utvecklas som är naturlig för varje kommun får en annan innebörd. Det blir en fråga om att göra det så bra som möjligt för varje människa inom kommunen i stället för att bli så många som möjligt.

Befolkningsmässiga målsättningar för varje region i landet utifrån sociala krav, naturresurs- och miljöhänsyn underlättar den ekonomiska och fysiska planeringen. Planläggningen skulle kunna ske i lugnare takt i stället för under tidspress, och möjligheterna att uppnå goda bebyggelse- och samhällsmiljöer därmed öka. En verkligt stor betydelse får en befolkningspolitisk riksplanering därigenom att den ger de förtroendevalda större möjligheter att styra utvecklingen i alla regioner av landet i gynnsamma banor. Sedan den befolkningspolitiska målsättningen fastlagts kan beslutsfunktionerna i samhällsplaneringens olika delar i stor utsträckning decentraliseras.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställas,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om att initiativ tages till en befolkningspolitisk riksplanering, i syfte att åstadkomma ett med hänsyn till sociala krav, arbetskraftstillgång, miljö- och naturresurser lämpligt befolkningsunderlag för varje region i landet.

Stockholm den 28 januari 1970

Erik Grebäck (cp)

Einar Larsson (cp)

Stig Josefson (cp)

i Borrbý

i Arrie

Nr 759

Av herrar *Gustafsson* i Stenkyrka och *Franzén* i Träkumla, om *vissa beredskapsarbeten i tätort inom glesbygd.*

(Lika lydande med motion nr 361 i Första kammaren)

Stockholm den 23 januari 1970

Torsten Gustafsson (cp)

Nils Franzén (cp)

i Stenkyrka

i Träkumla